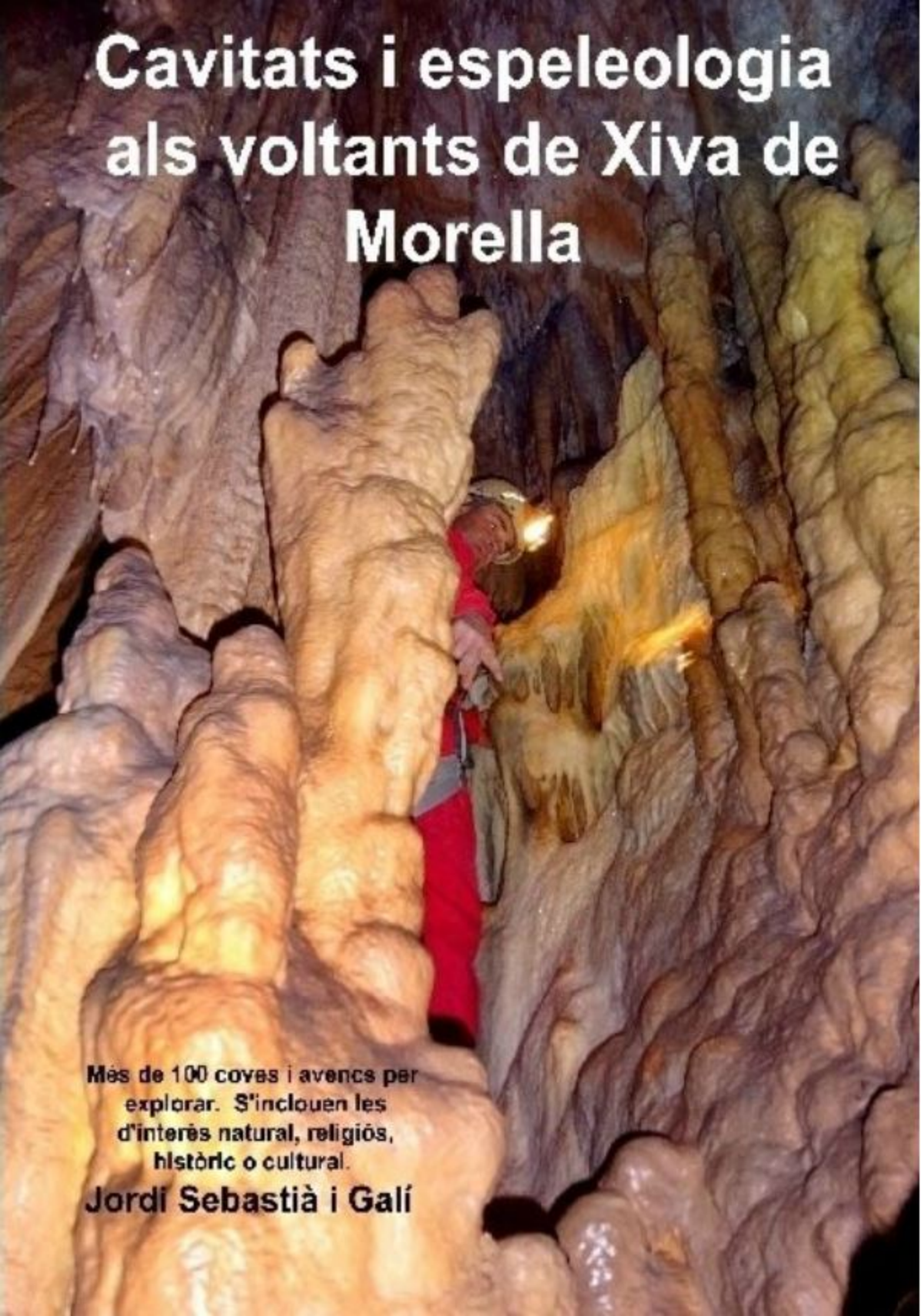

Cavitats i espeleologia als voltants de Xiva de Morella

A photograph of a person wearing a red shirt and a headlamp, standing in a narrow cave passage. The cave walls are covered in large, textured stalactites and other rock formations. The person is holding a flashlight, illuminating the surrounding rock. The overall scene is dimly lit, with the primary light source being the person's headlamp and flashlight.

**Més de 100 coves i avencs per
explorar. S'inclouen les
d'interès natural, religiós,
històric o cultural.**

Jordi Sebastià i Galí

Cavitats i espeleologia als voltants de Xiva de Morella

Més de 100 coves i avencs per explorar

**S'inclouen les coves i balms d'interès
natural, religiós, històric o cultural**

Jordi Sebastià i Galí

© Jordi Sebastià i Galí pel text, fotos, topografies pròpies i contingut del llibre.
© Ernesto Barreda Sancho, Salvador Vives i Jorba, Josep Germain i Otzet, Jaume Centelles i Jover, Josep Antoni Ribas, Manel Domínguez, Francesc Navarro, Joan Pladevei, Quim Hernández, Julio Carbó i altres per les fotografies, articles i topografies que han aportat.

Imprès: Lulú.com

Distribució: Lulú.com

Editor: Jordi Sebastià i Galí

Primera edició: maig 2018 .

Es va fer una 1ª impressió de 5 exemplars de prova sense ISBN l'abril del 2018.

ISBN: 978-1-387-78992-4

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre amb qualsevol tècnica o mitjà, inclosa la fotocòpia, sense el permís dels titulars del "copyright". Si esteu interessats en l'adquisició d'aquest llibre podeu adreçar-vos a la pàgina web de lulú.com, o bé contactar amb l'autor a la següent adreça: jsebast3@xtec.cat.

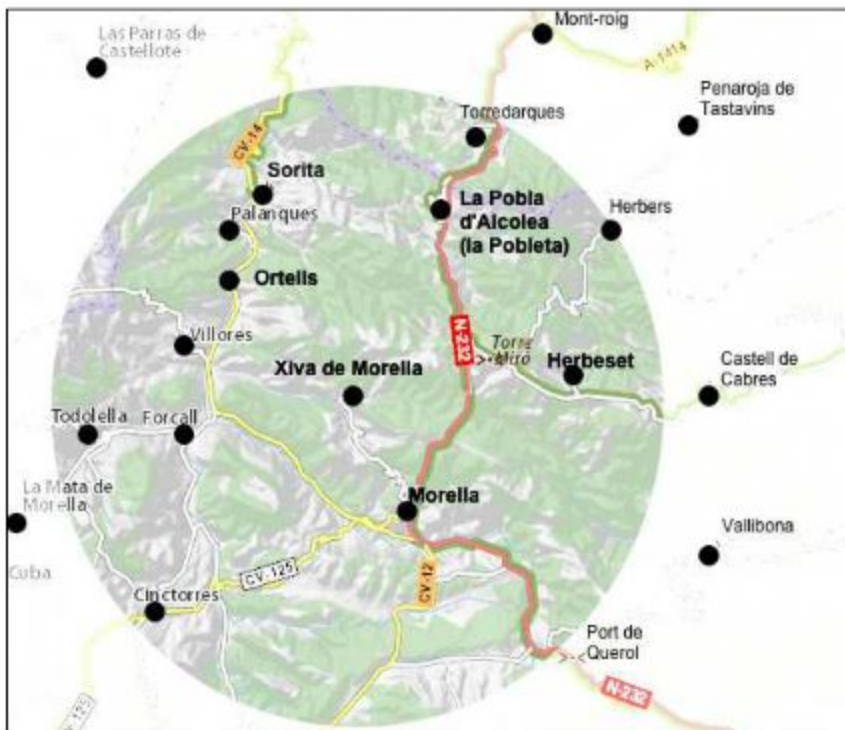
Índex

	Pàg.
Introducció.....	4
- Orientació, localització i coordenades de les cavitats.....	7
- Agraïments.....	8
- Seguretat i responsabilitat dels espeleòlegs.....	9
- Respecte a l'entorn natural i a la propietat.....	9
- Material necessari per a les exploracions.....	10
Llistat de totes les cavitats.....	12
Cavitats de l'Antic Terme de Xiva	17
- Mapes de situació i accés a cavitats de l'A. T. de Xiva.....	21
Cavitats de la ciutat de Morella	97
Cavitats de la dena de Morella la Vella	119
- Mapes de situació i accés a cavitats de la dena de Morella la Vella..	122
Cavitats de la dena dels Castellons	143
- Mapes de situació i accés a cavitats de la dena dels Castellons.....	144
Cavitats de la dena de la Font d'en Torres	156
Cavitats de la dena de la Roca	164
Cavitats de la dena Primera del Riu (mola Garumba)	185
Cavitats de la dena d' Herbeset	195
Cavitats de la dena de la Pobleta	202
Cavitats de la dena dels Llavis	207
Cavitats de l'A. T. d' Ortells i Sorita	209
- Mapes de situació i accés a cavitats d' Ortells i Sorita	212
Cavitats del Forcall	253
Cavitats de Castell de Cabres	255
Cavitats d' Herbers	279
Cavitats de Palanques	284
Cavitats de Torredarques	285
Topògrafs i articulistes.....	286
ESPEMO.....	293
Nota biogràfica de l'autor.....	296
Diari d'exploracions i visites realitzades.....	297

Introducció

Xiva de Morella, situada a 898 m sobre el nivell del mar, és una localitat adequada per a la pràctica de l'anomenat turisme actiu; envoltada d'un entorn natural privilegiat ideal per a iniciar-se o desenvolupar molts dels anomenats esports de muntanya com: l'excursionisme, l'escalada, l'espeleologia, la BTT, el senderisme, les curses, i fins i tot una mica de barranquisme. Altres títols del mateix autor tracten específicament de l'escalada i l'excursionisme. Aquest llibre vol centrar-se en l'exploració i l'estudi de les cavitats de la zona. Una de les motivacions per escriure'l ha estat el poder recollir la gran quantitat d'informació dispersa sobre el tema i que, majoritàriament, és totalment desconeguda per a la gent de la zona. Fins i tot molts xivatans desconeixen aquesta part del seu patrimoni natural. Per als practicants de l'espeleologia espero que sigui una guia útil dins les limitacions d'espai que no han permès ampliar la informació, des dels punts de vista geològic o científic, que normalment presenten publicacions més especialitzades.

En aquest llibre hi trobareu les principals cavitats que hi ha a l'entorn de Xiva de Morella en un radi de 13 km, tant les que tenen valor espeleològic com les interessants des del punt de vista natural, religiós, històric o cultural.

El cercle indica l'àrea de localització de les cavitats incloses en aquest llibre (radi de 13 km centrat a Xiva de Morella).

Relació entre la divisió administrativa del territori i el cercle d'inclusió de cavitats

Més enllà dels 13 km esmentats, però no molt lluny de Xiva hi ha cavitats molt interessants, com l'avenc del Bovalar o cova de les Sitjasses de Cinc Torres, la cova del Turcacho a l'Anglesola, les coves turístiques de Molinos, que són espectaculars, i moltes més.

He organitzat la informació per municipis tradicionals i, en el cas de Morella, dins d'aquest, per denes. El terme de Morella estava dividit antigament en 10 denes. Així doncs, una dena era una desena part del territori que incloïa tots els seus masos. Cadascuna d'aquestes parts tenia els seus representants al municipi, els Elets (electes). Posteriorment amb la incorporació a Morella dels antics termes d'Herbeset i la Pobla d'Alcolea (la Pobleta) es van afegir dues denes més. Per això actualment en són dotze. Curiosament els antics termes de Xiva de Morella i d'Ortells no es va incorporar al sistema de denes tot i que, actualment, formen part també del municipi de Morella. A la pàgina anterior podeu veure aquesta distribució territorial amb el cercle que limita les cavitats incloses en aquest llibre.

De moltes cavitats s'inclou la topografia i de totes, excepte les coves i balmes amb pintures rupestres i/o jaciments prehistòrics, la localització en coordenades geogràfiques i UTM. La localització i presa de coordenades de totes les cavitats ha estat realitzada per l'autor, que les ha visitades totes, acompanyat i guiat en molts casos per l'Ernesto Barreda. Degut a la limitació d'espai no he pogut descriure totes les cavitats a fons, pel que ni ha que només hi són referenciades. Per obtenir més informació d'aquestes i altres cavitats de la província de Castelló podeu consultar el Servei Informàtic de Catalogació Espeleològica (SICE), de Joaquín Arenós, a la pàgina Web de l'Espeleo Club de Castelló. A novembre de 2017 s'arribava a quasi 6300 cavitats referenciades. També us podreu dirigir a la pàgina web de la societat esportiva de Morella, ESPEMO.

Com que les exploracions es van iniciar als anys 70 del segle passat també he volgut recollir fotos i testimonis de l'època per tal de retre homenatge als primers que es van aventurar a explorar i documentar les cavitats de la zona amb interès científic, esportiu o cultural. Eren gent molt jove i alguns encara estan en actiu. En aquella època encara perduraven els prejudicis de després de la guerra civil de quan el maquis actuava pel contorn i, trobar gent per les muntanyes, encara es veia com a sospitosos, raó per la qual molts podien pensar que eren perillosos. Gràcies a ells ara ja no és així.

Pel que fa al lèxic, si mireu els mapes de la zona descobrireu que s'utilitza molt la paraula cova com a topònim, induint a pensar que potser n'hi ha moltes més que les llistades aquí, però en realitat s'està referint a balmes o cavitats poc profundes, sovint aprofitades, ja des d'antic, per aixoplugar al bestiar, a les persones, i fins i tot, santuaris, com els de la Balma a Sorita. A la comarca és normal sentir la paraula alvenc enlloc de la més estàndard avenc. És correcte, segons el diccionari català valencià balear, i es pronuncia així per influència de l'article àrab *al-*.

Algunes de les cavitats incloses, en èpoques de conflicte, han servit d'amagatall per fugitius i/o bandolers. N'hi ha d'ocupades des d'època

prehistòrica, com les de Morella la Vella, que conserven un ampli llegat pictòric i cultural. S'inclouen fotos i comentaris d'algunes d'aquestes coves, normalment balmes, que són emblemàtiques i que val la pena visitar pel seu valor natural, històric, religiós o cultural.

El relleu de Xiva i el seu entorn, format principalment per roca calcària, presenta infinitat de cavitats, moltes d'elles de gènesi exclusivament tectònica. Està clar que és impossible incloure-les totes en una publicació com aquesta pel que s'ha fet una tria en base al seu interès i, com no podia ser d'una altra manera, subjectiva per part de l'autor. Per altre banda, és també gairebé segur que hi ha mancances involuntàries significatives, com també cavitats i/o zones que encara no han estat prou estudiades i que poden donar sorpreses agradables en un futur immediat. En aquest sentit el mateix autor encara té pendents algunes exploracions tal com s'indica més endavant.

Segons la proposta de classificació espeleogenètica de les cavitats de la província de Castelló, feta per en Jesús Almela de l'Espeleo Club Castelló (ECC), i publicada al núm. 17, de novembre de 2017, de la revista BERIG, les cavitats presentades en aquest llibre s'inclourien a la zona Tabular del Maestrat amb forta component tectònica i materials principalment del Cretàcic.

La majoria de coves i avencs són molt propers a Xiva de Morella i s'hi pot accedir en una passejada, però d'altres requeriran una excursió prèvia o una aproximació amb vehicle.

La meua intenció inicial al decidir-me a escriure aquest recull, era completar la exploració de totes les cavitats per actualitzar-ne encara més la informació i detectar-ne les probables variacions respecte a les topografies originals dels anys 70 i posteriors, però un accident recent m'ha impedit verificar-les totes al 100 %, n'han quedat però, molt poques per revisar. Ha passat el mateix amb molts dels exploradors originals que van realitzar les topografies, els vaig convidar per fer-ho junts però en quasi tots els casos hem topat amb problemes físics o d'altres tipus que ho han impedit. Per això vull demanar disculpes per si hi ha alguna informació que, essent vàlida fa uns anys, ja no estigui al dia.

Orientació, localització i coordenades de les cavitats

Per guiar-nos, quan ens referim a l'orientació de les entrades a les coves, o a la marxa d'aproximació, fem servir els punts cardinals abreujats tal com es fa a la cartografia internacional: **N** per nord, **S** per sud, **E** per est i **W** (de l'anglès west) per l'oest. Així podem llegir "orientació **NW**" per indicar que està orientat cap al nord-oest.

Al llistat de cavitats i en els articles s'inclouen, en roig, les **coordenades GPS, WGS84 geogràfiques**, per tal de facilitar la localització. Les referències són del tipus:

40° 39' 31,7" N aquest valor correspon a la latitud nord.

0° 07' 33,2" W aquest valor correspon a la longitud oest.

En concret els valors indicats a sobre són els de les coordenades de l'església de Xiva. El seu significat és el següent: L'església de Xiva està situada a 40 graus 39 minuts i 31,7 segons al **N** de l'equador de la terra i a 0 graus 07 minuts i 33,2 segons a l'**W** del meridià de Greenwich.

Tenint en compte la forma de la terra a la latitud de Xiva tenim les equivalències següents:

Distància superficial	un grau (1°)	un minut (1')	un segon (1'')
Longitud	84,727 Km	1,411 km	23,53 m
Latitud	111,038 Km	1,851 Km	30,84 m

Cal tenir en compte que el sistema GPS, tot i els seus 24 satèl·lits, incorpora diferents tipus d'error (a voltes induïts) que poden modificar en pocs metres la posició real de les cavitats.

En tots els casos la localització ha estat presa per l'autor des d'app's especialitzades per a l'iphone i comprovada sobre la cartografia existent (bàsicament Terrasit i Tossal).

S'ha inclòs també la localització en coordenades **UTM ETRS89** (obligatòries a l'estat espanyol a partir del gener del 2016 en substitució del sistema ED50) que s'han obtingut a partir de les anteriors coordenades GPS i de la cartografia existent. La referència en tots els casos és respecte al **fus 30 N**. Es presenta en color blau:

UTM ETRS89 fus 30N (x: 742974 m y: 4504854 m)

Són també les coordenades de l'església de Xiva que està situada al fus 30 de l'hemisferi **N** de la projecció UTM, a 742.974 m en l'eix de les X, a partir de l'inici de la zona, i a 4.504.854 m de l'equador en el de les Y. En aquest sistema la terra està dividida en 60 fusos de 6° cadascun.

Agraïments

Vull agrair de forma molt especial la col·laboració de l'**Ernesto Barreda Sancho** d'ESPEMO, al qui vaig conèixer a partir de la iniciativa d'aquest llibre, i amb el qui he compartit molta feina de la inclosa aquí, sense ell el contingut no haguera estat el mateix. També la feina feta pels espeleòlegs de la SIS (Secció d'Investigacions Subterrànies) del Centre Excursionista de Terrassa, del GES (Grup d'Exploracions Subterrànies) del Club Muntanyenc de Terrassa, de la societat esportiva ESPEMO de Morella i del SIRE (Secció d'Investigacions i Recerques Espeleològiques) de la Unió Excursionista de Catalunya de Sants que, fa una bona colla d'anys, van explorar, mesurar, enregistrar i estudiar moltes de les cavitats incloses en aquest llibre. També per haver-me permès donar-les a conèixer mitjançant l'aportació de topografies, fotos i molt altre material. Més endavant els cito i en publico una petita referència biogràfica amb fotografia de cadascun d'ells. Amb alguns, com el Joan Rosaura o el Salvador Vives, grans amics, he compartit moltes aventures i exploracions. No em podia deixar al Quim Hernández de la SIRE de Sants per la seva col·laboració en

aclarir el misteri i completar la informació sobre les coves del mas de Pau, ni en Ximo Arenós de l'Espeleo Club Castelló per la gran feina que ha fet de recopilació de les cavitats de la província a la seva pàgina web i, també, per deixar-me referenciar-les en aquest llibre. Gràcies també als propietaris de les finques amb els que, en algun cas, també hem compartit l'exploració i fins i tot l'àpat.

En referència a la base cartogràfica, vull agrair a l'empresa "el Tossal" l'haver-me deixat utilitzar els seus mapes excursionistes.

Seguretat i responsabilitat dels espeleòlegs

L'espeleologia és una activitat lúdica que no està exempta de riscos si no es fa amb els coneixements, les condicions físiques i els equipament correctes. L'autor d'aquest llibre no es pot responsabilitzar ni de la veracitat de les dades en el moment de realitzar l'activitat, ni dels accidents o incidents que se'n puguin derivar. És responsabilitat plena de l'espeleòleg o excursionista el formar-se i informar-se de l'estat actual de les cavitats i de disposar de l'equipament personal necessari. També es recomana contractar les assegurances més adients; les federacions de muntanya i d'espeleologia n'ofereixen un ampli ventall. En aquest sentit es recomana vivament l'ús del casc de protecció degut a que hi ha molta pedra solta per tot arreu.

Respecte a l'entorn natural i a la propietat

Les aproximacions a les cavitats, tot i seguir majoritàriament camins ancestrals d'ús públic, pot ser que estiguin poc fressats i s'endinsin en la natura salvatge i agresta que envolta Xiva i els poblets de l'entorn. Hi trobareu molta pedra solta, una vegetació dispersa, aparentment desordenada, formada per alzinars, pinedes, praderies d'herbes aromàtiques i terres de conreu i ametllers. També trobareu porteres, portes, tanques metàl·liques... És molt important tancar-les quan s'han travessat ja que estan situades en finques rurals on, encara que no el veiem, pot haver-hi bestiar solt, normalment boví. No cal insistir en el respecte que s'ha de tenir pel medi natural, les construccions, els estris, els senders, els senyals, i tot el que anem trobant pel camí, tot té propietari i no ens podem endur res. Les parets de pedra seca són arreu i en anys i panys d'abandonament han format portells (obertures, esllavissaments o solsideus). No cal enumerar el llistat de greuges que han malmès altres llocs on es practica l'espeleologia i que n'han degradat l'entorn. Això no volem que passi a Xiva, les aproximacions travessen camps, masos, propietats i camins que s'han conservat centenars d'anys i que hem d'intentar preservar entre tots. Hem de procurar que el nostre pas no deixi cap senyal i que quan marxem resti tot com ho hem trobat o, si pot ser, millor encara. No embrutem les coves ni els camins i així l'encant que ara ens motiva perdurará per a futures generacions. S'ha de respectar la propietat on estan ubicades les cavitats i sempre que es pugui demanar permís als propietaris de les finques. Especialment hem d'evitar pintar les cavitats i els accessos a aquestes per tal de facilitar-ne la posterior

localització. Nosaltres hem pintat només l'accés a la cova del Groc per la seva popularitat actual i perquè la gent ens ho demanava.

Material necessari per a les exploracions

Per a l'exploració de les coves i balmes, en la major part dels casos, ni ha prou amb roba, calçat adequat, un casc i bona il·luminació, normalment elèctrica. De tota manera una corda de seguretat pot ser molt útil en aquells casos que hi hagi aproximacions complicades o cavitats amb forts desnivells. Si s'opta pel llum de carbur, caldrà ser molt curosos per evitar el risc d'incendi i no embrutar l'entorn.

Per a realitzar l'exploració dels avencs cal material especialitzat per a l'ancoratge, el descens i la progressió vertical per la corda. En les descripcions particulars de cadascun dels avencs s'indica més detalladament que cal portar per tal d'assegurar els passos. Pel que fa a la roba haurem d'escollir-la depenent de la temperatura, humitat o el fang que ens podem trobar. En aquest cas és important tenir clar si cal calçat impermeable. Escollir bé la corda és imprescindible tant pel que fa al tipus, normalment estàtica o semiestàtica, i sobretot per la llargària que ens permeti arribar al fons de l'avenc. Un

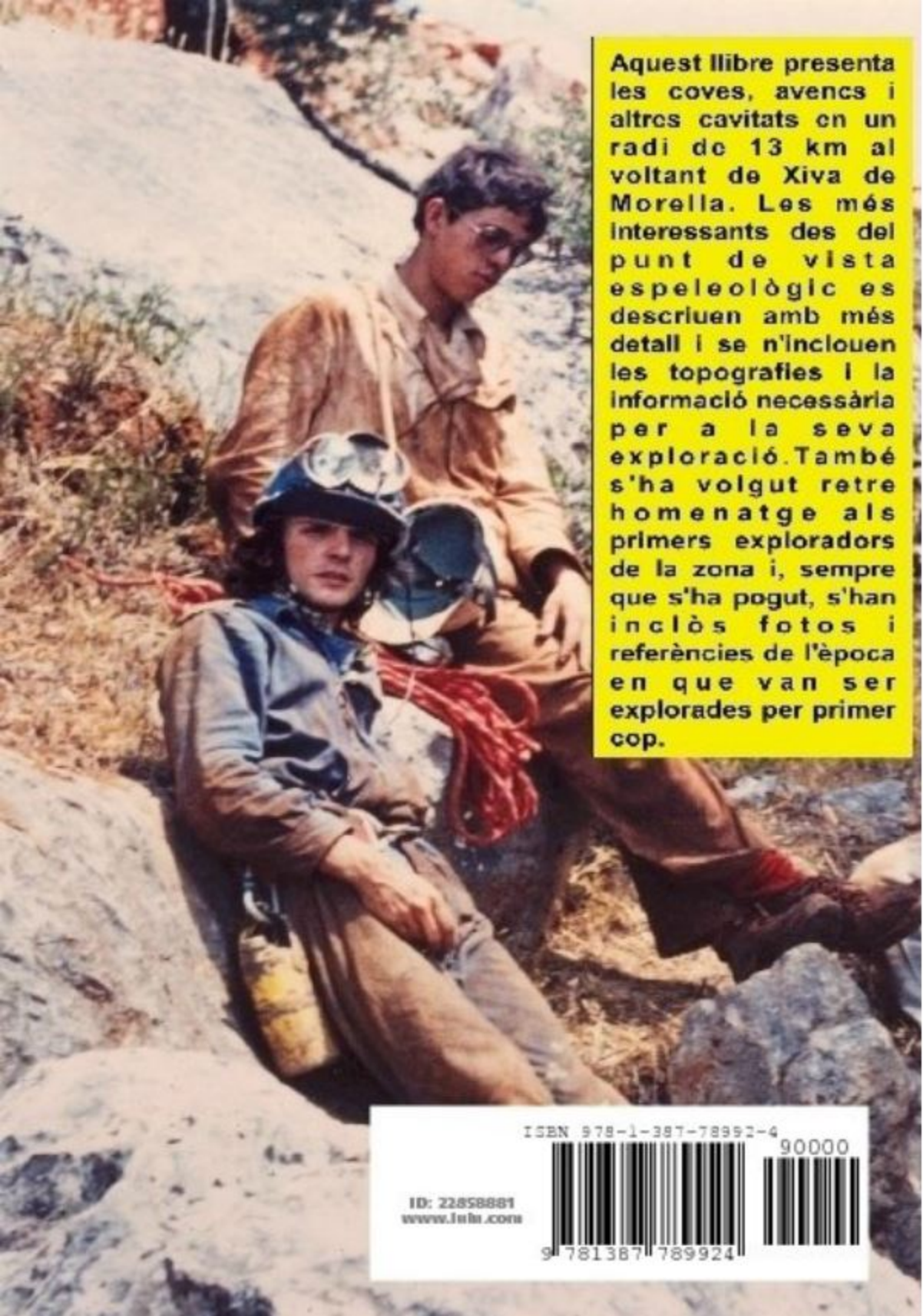
davallador auto assegurat tipus "Stop", com el de la figura, pot ser imprescindible en molts dels casos, sobretot si no es té molta experiència en baixar per la corda.

Per adquirir qualsevol d'aquests elements podem trobar per Internet, o a botigues d'esports de muntanya, una àmplia i variada oferta especialitzada en espeleologia. A la pàgina següent es mostren fotografiats alguns dels estris que poden ser necessaris. En cap cas es tracta d'una llista completa, només de mostrar aparells que per al públic en general poden resultar estranys.

Pel que fa a la formació, en cas de voler explorar avencs, mai insistirem prou en la necessitat d'haver assistit a algun curs d'espeleologia. Els centres excursionistes importants tots n'ofereixen. A Morella és fàcil, la societat esportiva ESPMO ofereix cursos d'espeleologia de forma periòdica.

Davallador auto assegurat
STOP

A color photograph of two people in a rocky, arid landscape. In the foreground, a person wearing a blue helmet with a headlamp and a blue jacket is sitting on a rock. Behind them, another person in a tan jacket and sunglasses is also sitting on a rock. A red rope is coiled between them. The background shows more rocks and some dry vegetation.

Aquest llibre presenta les coves, avencs i altres cavitats en un radi de 13 km al voltant de Xiva de Morella. Les més interessants des del punt de vista espeleològic es descriuen amb més detall i se n'inclouen les topografies i la informació necessària per a la seva exploració. També s'ha volgut retre homenatge als primers exploradors de la zona i, sempre que s'ha pogut, s'han inclòs fotos i referències de l'època en que van ser explorades per primer cop.

ISBN 978-1-387-78992-4

90000

ID: 22858881
www.lmln.com

9 781387 789924